

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ)

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΜΗΝΑ Δ. ΜΥΡΤΙΔΟΥ
1960

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΕΝ ΤΟΙΣ ΕΣΧΑΤΟΙΣ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΙΣ ΔΙΑΛΟΓΟΙΣ

Ἐν τῷ Φαίδωνι, ὁ Σωκράτης καταρρίπτει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σιμίου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ ἠθέλεν εἶναι διὰ τὸ σῶμα ὅ,τι ἡ ἁρμονία εἶναι διὰ τὴν λύραν, παρατηρῶν ὅτι ἡ ψυχὴ προὔπαρχει τοῦ σώματος, ἐνῶ ἡ ἁρμονία προὔποθέτει τὴν ὑπαρξιν τῆς λύρας¹. Παρὰ ταῦτα, ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἔργῳ συγγραφέντι κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν περίοδον, ἡ τριμερὴς ὑφὴ τῆς ψυχῆς ρητῶς συγκρίνεται πρὸς τὴν ὑφὴν ἁρμονίας τινός, ἥτοι μουσικῆς κλίμακος, τῆς ὁποίας οἱ τρεῖς κυριώτατοι φθόγγοι ἡ ὄροι, ἡ νήτη, ἡ μέση καὶ ἡ ὑπάτη, ἀντιστοιχοῦντες, ἐν τῇ ἑλληνικῇ μουσικῇ, πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ὄροσημα, ἥτοι τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρὺ, ὡς καὶ πρὸς τὸ κοινὸν μέσον τοιοῦτο, ὅπερ συνενοῖ τὰ δύο τετράχορδα τῆς κλίμακος αὐτῆς, δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀντιπροσωπεύοντες ἀντιστοίχως τὰ ὡς ἄνω τρία μέρη τῆς ψυχῆς². Ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο τούτων κειμένων εἶναι βεβαίως μόνον φαινομενικὴ, διότι ὁ Σωκράτης τοῦ Φαίδωνος δὲν ἀρνεῖται τὴν ἁρμονικὴν φύσιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἀπόψεως ψυχολογικῆς, ἀλλὰ κυρίως — καὶ μόνον — ἀπὸ μεταφυσικῆς τοιαύτης. Παρὰ ταῦτα, αἱ ἔννοιαι καὶ ἡ ὀρολογία, τῶν ὁποίων γίνεται χρῆσις, παραμένουν εἰσέτι συγκεχυμένα. Θὰ χρειασθῆ νὰ ἀναμείνωμεν τοὺς τελευταίους διαλόγους τοῦ φιλοσόφου, καὶ δὴ τὸν Τίμαιον καὶ τοὺς Νόμους, διὰ νὰ παρασιτῶμεν εἰς τὴν διασάφησιν αὐτῶν, μέσφ τῆς ἀρχῆς τῆς μουσικῆς κινήσεως.

Ἐὰν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς κινήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ σύνολον τῆς τελευταίας μορφῆς τῆς πλατωνικῆς φιλο-

1. Πβ. L. Robin, Notice εἰς τὴν ἔκδ. τοῦ Φαίδ., σ. XLIII, σημ. 1 : « tandis que accord et désaccord... sont deux contraires, l'âme n'a pas de contraire. D'autre part, l'accord fait la santé, la force et la beauté ; mais ce sont là des modalités de l'âme, non ce qui en constitue la nature ». Πβ. E. Moutsopoulos, La musique dans l'œuvre de Platon, Paris, P.U.F., 1959 (συλλ. Bibl. de Philos. Contemp.), § 234 καὶ σημ. 1.

2. Πβ. Πολιτ., Δ', 443d. Πβ. La mus. dans l'œuvre de Pl., § 58, σημ. 9.

σοφίας, ἠθέλομεν μᾶλλον προσαρτήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς μείξεως τῶν ἐναντίων, τοσοῦτον ἀπασχολοῦσαν τὴν σκέψιν τοῦ φιλοσόφου ἐν τοῖς μεταφυσικοῖς λεγομένοις, διαλόγοις, οἷτινες, ἀπὸ τοῦ Παρμενίδου μέχρι τοῦ Φιλήβου καὶ τοῦ Τιμαίου, ἐμφανίζουσι τὸν φιλόσοφον νικητὴν τῆς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνεχούσης « κρίσεως ». Τὸ πρόβλημα τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ὄντος πρὸς τὸ μὴ ὄν, ἤδη τεθὲν ἐν τῷ Θεαιτήτῳ, ἐπιλύεται ἐν τῷ Σοφιστῇ, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως εἰς τὸ μὴ ὄν ποίου τινὸς εἶναι¹. Τὸ τῆς ἀντιθέσεως ἀπείρου καὶ πεπερασμένου, τεθὲν ἐν τῷ Φιλήβῳ, ἐπιλύεται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας τοῦ ἁρμονικοῦ μέτρου². Τέλος, τὸ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ Αὐτοῦ πρὸς τὸ Ἐτερον, τεθὲν ἐν τῷ Τιμαίῳ, ἐπιλύεται κατὰ τρόπον πολυπλοκώτερον ἅμα καὶ ἐντελέστερον, διὰ τινος διπλῆς μείξεως τοῦ Αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἐτέρου πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν μείγμα, τοῦθ' ὅπερ συνεπάγεται μεταμόρφωσιν τελείαν τῶν ἀντιστοιχῶν αὐτῶν ἀρχικῶν οὐσιῶν³. Τὸ τελικὸν μείγμα ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς.

Ἐν συνεχείᾳ, ἡ οὐσία αὕτη ἀποσυντίθεται εἰς ὄρους καὶ μέρη, καθοριζόμενα ὑπὸ σχέσεων ἀκριβῶν προϋποθετουσῶν διαστήματα εἰς τὰ ὅποια ὁ Δημιουργὸς παρενθέτει μεσότηας ἥτοι νέους ἐνδιαμέσους συμπληρωματικούς ὄρους. Ἡ ἀναλογία τῶν δημιουργικῶν τούτων ἐνεργειῶν πρὸς τὰς ἐνεργείας αἷτινες ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἀνάλυσιν ὠρισμένων μουσικῶν δεδομένων, εἶναι κτυπητή. Ἐνταῦθα, ὁ συσχετισμὸς τῶν ἐννοιῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἁρμονίας, ἤδη ἐπιχειρηθεὶς ἐν τῇ Πολιτείᾳ, ἀνανεοῦται ἐπὶ ἐπιπέδου κοσμικοῦ, ὡς δ' ἐκ τούτου, ἀπολύτου, ἀντιλαμβανόμεθα δὲ κατὰ τρόπον τέλειον τὴν σημασίαν τῆς ἐπὶ τῆς διανοίας τοῦ φιλοσόφου ὑπὸ τῶν ἐννοιῶν τῆς μείξεως, τῆς μεσότητος καὶ τοῦ ἐνδιαμέσου ἐξασκουμένης πιέσεως.

Ἐν τῷ Φιλήβῳ εἰσέτι⁴, ἡ λύσις τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἐναντίων, ἀντιπροσωπευομένων ὑπὸ τοῦ ὀξέος καὶ βαρέος, ἀναφέρεται εἰς τὸ ὁμότονον, τῆς διαφορᾶς τῶν ἄκρων ὄρων τῆς μουσικῆς κλίματος ἐπιλυομένης διὰ τῆς προβολῆς ἑνὸς ἐκ τῶν μέσων ὄρων αὐτῆς. Ἐν τῷ Τιμαίῳ ὁμως, ἡ εὐκολος αὕτη λύσις καθίσταται ἐν μέρει ἀπαράδεκτος, διατηρεῖται δ' ἀπλῶς κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν συμπληρωματικῶν μεσοτή-

1. Πβ. καὶ τὴν ἡμετέραν μελέτην, Περὶ τῆς ὄντολογικῆς ὑποστάσεως τῆς τέχνης ἐν τῷ « Σοφιστῇ » τοῦ Πλάτωνος, ἐν 'Αθηνᾶς ΕΒ', 1958, σσ. 369 - 378.

2. Φίληβ., 17c καὶ 56a κ.ε. Τιμ., 87c, Φίληβ., 64a καὶ d. Πβ. P. - M. Schuhl, Δεσμός, ἐν Mélanges A. Diès, Paris, Vrin, 1956.

3. Τιμ., 34b κ.εξ.

4. Φίληβ., 51c.

των μεταξύ τῶν βασικῶν ὄρων τῆς ὑφῆς τῆς κοσμικῆς ψυχῆς. Ἡ προσέγγις τοῦ ὀξέος καὶ τοῦ βαρέος καθίσταται ἐνταῦθα δυνατὴ ὄχι πλέον διὰ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν καταλύσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς καταφάσεως αὐτῶν. Προκειμένου δηλαδὴ περὶ ἤχων, παρατηρεῖται καὶ ἐνταῦθα, ἐπὶ ἀνθρωπίνου ἐπιπέδου, ὅτι διεπιστώθη καὶ ἐπὶ κοσμικοῦ τοιούτου, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν μεΐξιν τοῦ Αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἐτέρου: τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρὺ μείγνυνται ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν συνηχίσει καὶ ἀρμονίᾳ¹. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη προσέγγις καὶ συνηχίσις δὲν νοεῖται, ὡς θέλομεν ἴδει, εἰμὴ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως τῶν ἤχων καὶ τῶν φθόγγων, κινήσεως, ἣτις εἶναι, καθ' ἑαυτήν, ἐνδιάμεσόν τι μεταξύ τῆς ὑλικότητος τῆς φύσεως τοῦ ἤχου καὶ τῆς πνευματικότητος τῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀποτελεσμάτων αὐτοῦ. Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Πλάτων παρακάμπτει τὸ λεπτότατον πρόβλημα τοῦ ἐνδιαμέσου μεταξύ στασιμότητος καὶ κινήσεως, διὰ τῆς διακρίσεως ἐνὸς ἐπὶ μέρους τύπου κινητικότητος, τῆς μουσικῆς δηλονότι τοιαύτης, καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὴν ἀναγνωρίσεως τάξεως καὶ σημασίας ἀρχῆς συνεχείας μεταξύ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ. Πῶς ἀρὰ γε συντελεῖται ὁμως ἡ τοιαύτη κινητικὴ σύνδεσις τοῦ σωματικοῦ πρὸς τὸ νοητικόν;

Ὁ Τίμαιος παρέχει τὸν ὄρισμόν τοῦ ἤχου, ὅστις εἶναι πλήγμα βαῖνον μέσῳ τοῦ ἀέρος τῶν ὠτων, τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ αἵματος, μέχρι τῆς ψυχῆς². Ἐν τῇ αὐτῇ τάξει ἰδεῶν, ἡ ἀκοὴ ὀρίζεται ὡς ἡ ὑπὸ ἠχητικοῦ πλήγματος καθοριζομένη κίνησις, ἣτις, ἀρχομένη εἰς τὴν κεφαλικὴν χώραν περατοῦται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἥπατος³, οὕτω δ' ἐξηγοῦνται καὶ ἡ γέννησις καὶ ἡ οὐσία τῶν ἀκουστικῶν φαινομένων καὶ ἐντυπώσεων. Οἱ ὡς ἄνω δύο ὄρισμοὶ ὡς καὶ αἱ γενικώτεραι ἰδέαι, τὰς ὁποίας ἐκφράζουσι ἐπιτρέπουσι ὅπως συμπεράνωμεν, ὅτι οἱ κρότοι, καθ' ὃ μέτρον ἀντιτίθενται πρὸς τοὺς μουσικοὺς ἤχους, ἔχουν κατ' ἀρχὴν ἀποκλεισθῆ. Οἱ περὶ ὧν ἐνταῦθα ὁ λόγος ἤχοι εἶναι οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Φιλήβῳ χαρακτηριζομένους ὡς λείους καὶ λαμπρούς, ἥτοι ὡς ὁμοιομόρφους καὶ καθαρούς⁴. Ὁ Πλάτων φαίνεται ἀγνοῶν ἢ, τοῦλάχιστον, παραμελῶν τὴν παλμικὴν διάδοσιν τῶν ἤχων. Εἶναι γεγονός, βεβαίως, ὅτι οἱ σύγχρονοι αὐτοῦ ἐθεώρουσαν τὰ φυσικὰ φαινόμενα ἄλλως ἢ οἱ σύγχρονοι ἡμῶν φυσικοί. Καὶ ὁ Τίμαιος ἀξιοῖ

1. Τίμ., 80a-b.

2. Τίμ., 67a. Πβ. La mus. dans l'œuvre de Pl., § 15, σημ. 5.

3. Αὐτόθι.

4. Φίληβ., 51c.

ἀκριβῶς νὰ εἶναι *summa* τις τῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς καὶ δὴ τῶν ἀποτελουσῶν τὰ συμπεράσματα τῶν ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῆς Ἀκαδημίας, πάντως ὁμῶς σχέσιν πρὸς τὰ διαφέροντα αὐτῆς ἔχουσῶν καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ ἐκείνης ἐπιχειρηθεισῶν ἐρευνῶν.

Ἡ σχετικὴ πλατωνικὴ θεωρητικὴ ἀντίληψις διακρίνει δύο φάσεις τῆς ἡχητικῆς κινήσεως, μίαν ἐξωτερικὴν, καὶ μίαν ἐσωτερικὴν. Ἡ πρώτη ἀφορᾷ εἰς τὴν διὰ τοῦ ἀέρος μετάδοσιν αὐτῆς, ἡ δὲ δευτέρα, εἰς τὴν διαδρομὴν αὐτῆς ἀφ' οὗ ὁ ἦχος διέλθῃ ἐκ τοῦ ὠτός. Παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμίαν μνείαν γίνεται παλμικῆς κινήσεως, καὶ ὅτι ὁ ρόλος τοῦ ἀκουσικοῦ τυμπάνου παραμελεῖται, τοῦ ὠτὸς θεωρουμένου ὡς ἀπλοῦ στομίου. Ὁ ἦχος εἶναι ὀξύς, ἐὰν ἡ κίνησις αὐτοῦ εἶναι ταχεῖα, βαρὺς, ἐὰν αὕτη εἶναι βραδεῖα. Ὁμοιογενῆς κίνησις συνεπάγεται καὶ ἦχον ὁμοιογενῆ καὶ εὐχάριστον· κίνησις « πολλή », ἦχον ἰσχυρόν¹. Ὁ ἦχος, ἐγγίζων τὸν ἐγκέφαλον προσδίδει εἰς αὐτὸν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κίνησιν, ἣτις μεταδίδεται ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ αἷμα, ἵνα οὕτω διέλθῃ διὰ τοῦ σώματος, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μέχρι τῆς καρδίας, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τῆς « ἥπατος ἕδρας », τελευταίου σταθμοῦ τῆς διαδρομῆς. Πρόκειται μᾶλλον περὶ ἀντιδράσεως τοῦ σώματος, ἀναλόγου πρὸς σκίρτημα ὀφειλόμενον εἰς « τρίξιμον », ὡς εὐλογοφανῶς παρετηρήθη².

Ἐν τῷ μᾶλλον πολυπλόκῳ τούτῳ συλλογισμῷ θὰ ἔδει ἴσως ν' ἀναγνωρίσωμεν νέαν εἰκόνα τῆς ἡδῆ ἐν τῷ Φαίδρῳ³ καὶ τῇ Πολιτείᾳ⁴ ἐκτεθείσης θεωρίας, καθ' ἣν τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς ἐδρεύουν εἰς ἴδιον μέρος τοῦ σώματος ἕκαστον: Τὸ λογιστικόν, εἰς τὴν κεφαλὴν, ὅθεν κυβερνᾷ, τὸ θυμικόν, μεταξὺ κεφαλῆς καὶ διαφράγματος, τὸ δ' ἐπιθυμητικόν, τέλος μεταξὺ διαφράγματος καὶ κοιλίας. Τὸ ἥπαρ ἤθελε χρησιμεύει ὡς δεσμὸς μεταξὺ τοῦ συναισθηματικοῦ καὶ τοῦ ἐξωλογικοῦ στοιχείου τῆς ψυχῆς. Ἀκριβῶς δέ, κατὰ τὸν Τίμαιον, ἡ κίνησις τοῦ ἦχου ἐξικνεῖται διαδοχικῶς μέχρι τῶν πρὸς τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς ἀντιστοιχοῦσῶν ἐδρῶν, διὰ τοῦ αἵματος, τῆς σημασίας τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὡς ἀγωγοῦ ἐρεθισμῶν παντάπασιν ἀγνοουμένης. Τοιοῦτοτρόπως ἅπασα ἡ ψυχὴ πληροῦται διὰ τῆς κινήσεως τοῦ ἦχου.

⁵ Ἐτερον χωρίον τοῦ Τιμαίου⁵, καταφανῶς πρὸς τὸ προηγούμενον

1. Τίμ., 67a. Πβ. La mus. dans l'œuvre de Pl., § 21, σημ. 5.

2. Πβ. A. E. Taylor, A Commentary of Plato's « Timæus », Oxford, 1928, σελ. 476 - 477.

3. Φαίδρ., 253e.

4. Πολιτ., Δ', 436a καὶ 439d. Θ', 580d.

5. 80 ab.

ἔχον σχέσιν, ὁμιλεῖ περὶ τῆς φύσεως τῆς ἁρμονίας, ἥτοι τῆς συμπτώσεως δύο λ.χ. ἤχων¹, τοὺς ὁποίους ἀκούομεν ταχεῖς ἢ βραδεῖς, ὄξεις ἢ βαρεῖς, πότε δὲ ἀκριβεῖς λόγῳ τῆς συμφωνίας αὐτῶν πρὸς τὰς κινήσεις, τὰς ὁποίας προκαλοῦν ἐν ἡμῖν, καὶ πότε παραφώνους, λόγῳ ἑλλείψεως τοιαύτης συμφωνίας². Ἐνταῦθα ἀναφύεται δυσκολία τις, καθ' ὅσον ὁ Πλάτων θεωρεῖ ὅτι ἡ σύμπτωση τῶν ἤχων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὁμοιότητος ἢ τοῦ εὐσυμβιβάστου τῶν ἰδίων αὐτῶν κινήσεων πρὸς τὰς ὑπ' αὐτῶν ἐν ἡμῖν προκαλουμένας κινήσεις, ἀλλαχοῦ ὅμως ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ὕψος τῶν ἤχων εἶναι ἀναλογον πρὸς τὴν ταχύτητα διαδόσεως αὐτῶν. Ἐάν λοιπόν, κατὰ τὸν νέον, περὶ ἀντιλήψεως τῶν ἁρμονιῶν, ὀρισμόν, οἱ ἤχοι δὲν συνηχοῦν εἰμὴ εἰς τὴν περίπτωσιν αἱ ταχύτητες αὐτῶν εἶναι ἴσαι, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ὅτι σύμφωνοι ἤχοι ἐκτὸς τῶν τῆς αὐτῆς ταχύτητος καὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους τοιούτων δὲν ὑπάρχουν, θὰ ἐπανηρχόμεθα δ' εἰς τὴν εὐκόλον λύσιν τῆς μείξεως τῶν μουσικῶν ἀντιθέτων, τὴν ὁποίαν διαβλέπει ὁ Φίληβος³.

Τοῦτο ὅμως ἐνταῦθα οὐδόλως διανοεῖται ὁ Πλάτων, ὅστις ἦτο ἐνήμερος τῶν ἐρευνῶν τῆς σχολῆς τοῦ Ἀρχύτου διατυπώσαντος ἀριθμητικοὺς λόγους τῶν σχέσεων μεταξὺ ἤχων ἀνισοῦψῶν καὶ διακρίναντος ὀρισμένας θεμελιώδεις ἁρμονικὰς συνηχήσεις. Κατὰ τὸν Τίμαιον, οἱ ταχύτεροι ἤχοι, καθ' ἣν στιγμὴν αἱ κινήσεις αὐτῶν ἐπιβραδύνονται προλαμβάνονται ὑπὸ τῶν ὀπισθεν αὐτῶν ἐρχομένων βραδυτέρων ἤχων, αἵτινες ὅμως δὲν διαταράττουν αὐτοὺς προσδίδοντες αὐτοῖς νέαν κίνησην, ἀλλ' ἀπλῶς συντελοῦν εἰς τὴν σύμπτωσιν τοῦ ἀρχικοῦ ὄρου τῆς βραδυτέρας κινήσεως πρὸς τὸν τελευταῖον τῆς ταχυτέρας τοιαύτης. Οὗτοι, ἐξομοιούμενοι, παρέχουν ἡμῖν μοναδικὴν καὶ χυτὴν ἐντύπωσιν σύνθετον ἐξ ὄξεος καὶ βαρέος⁴. Οὕτω ἀποφεύγεται πᾶσα ψευδὴς ἐρμηνεία τῆς θεωρίας τοῦ Τιμαίου, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὑπονοουμένης ἐννοίας τῆς ἐπιβραδύνσεως τῆς κινήσεως τῶν ἤχων, μόλις οὗτοι εἰσέλθουν εἰς τὸ σῶμα, ἐπιβραδύνσεως ὑποτιθεμένης προοδευτικῆς καὶ — ἑλλείψει ἄλλων στοιχείων — κανονικῆς, ὀφειλομένης δ' ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀντίδρα-

1. Διὰ τοῦ ὄρου ἁρμονία, μουσικῶς λαμβανομένου ὀρίζεται παρὰ Πλάτωνι, τόσον ἰδίας ὕψης μουσικὴ κλίμαξ, ὅσον καὶ γενικώτερον ἢ συνήχησις. Πβ. P. Bonaventura-Meyer, Ἁρμονία, Bedeutungsgeschichte des Wortes von Homer bis Aristoteles, Freib. - Zürich., 1932, σελ. 8 κ.ἑξ. Πβ. La mus. dans l'œuvre de Pl., § 42 κ.ἑξ. καὶ § 235 κ.ἑξ.

2. Αὐτ., § 22, σημ. 3.

3. Φίληβ., 51c.

4. Τίμ., 80b.

σιν τοῦ σώματος κατὰ τὴν δι' αὐτοῦ διέλευσιν τοῦ ἤχου, ἢ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν συμφώνων ἤχων, ὡς θὰ ἐκλίναμεν μᾶλλον νὰ παραδεχθῶμεν στηριζόμενοι εἰς τὴν τελεολογικὴν ἑρμηνείαν τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Τίμαιος περὶ τῶν αἰσθήσεων γενικῶς, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς ἀκοῆς, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ, ὁμοῦ μετὰ τῆς φωνῆς, ὡς δῶρον τῶν θεῶν ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως ὁ ἄνθρωπος καταστῆ ὄν ἁρμονικόν¹. Ὁ Πλάτων συνεπῶς ἐνταῦθα ἐγκαταλείπει τὰς φυσιολογικὰς αὐτοῦ θεωρήσεις, τοποθετούμενος ἐπὶ ἐπιπέδου νοητοῦ καὶ δεχόμενος ὅτι ἡ ταχύτης τῶν ἐσωτερικῶν κινήσεων τῶν ἤχων οὐδόλως ἐπηρεάζει τὸ ὕψος αὐτῶν. Πρόκειται λοιπὸν περὶ τινος ἀναπαραστάσεως ἁρμονίας προϋπαρχούσης μεταξὺ δύο ἤχων. Μόνοι συμφωνοῦν πρὸς ἀλλήλους ὅσοι ἤχοι ἐκ τῶν προτέρων ἔχουν τοιαύτην σχέσιν. Αἱ ἀρχικαὶ ταχύτητες αὐτῶν ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ὕψους αὐτῶν, καὶ τὰνάπαλιν. Ἀφ' ἧς ὁμοῦ οὗτοι διέλθουν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος εἰς τὸ σῶμα, ἡ μεταβολὴ τῶν ταχυτήτων αὐτῶν οὐδεμίαν μεταβολὴν τῶν ἀντιστοιχῶν αὐτῶν ὕψων συνεπάγεται. Ἐπὶ ἐπιπέδου ὅλως διαφόρου, ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἣτις τονίζει τὸ ταυτόχρονον τῆς ἀντιλήψεως δύο ἤχων, ἐνθυμίζει τὴν νεωτέραν ἔννοιαν τοῦ κατὰ διεύθυνσιν ἐντοπισμοῦ τῶν ἤχων, ἀναφερομένου εἰς τὴν ἐλαχίστην, ἄλλωστε, διαφορὰν τοῦ χρόνου ἀφίξεως τοῦ ἠχητικοῦ κύματος εἰς ἑκάτερον οὖς².

Θεωρήσωμεν μουσικὸν ὄργανον, κιθάραν λ.χ., εἰς ὠρισμένην ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ὠτὸς εὐρισκόμενον, καὶ παρέχον, διὰ δύο ἐκ τῶν χορδῶν αὐτοῦ ταυτοχρόνως τιθεμένων εἰς κίνησιν, δύο ἤχους ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους λόγον σταθερόν, ἀριθμητικῶς ἐκφραζόμενον διὰ 1 : 2 (ὀγδόη) ἢ 2 : 3 (πέμπτη) κ.ο.κ. Ἐν τῇ ἀπλουστερά τῶν περιπτώσεων, τὴν τῆς ὀγδόης, ὁ εἰς τῶν δύο ἤχων ἤθελεν εἶναι ὕψους καὶ ταχύτητος διπλασίων ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἕτερον. Συνεπῶς τῆς διὰ τοῦ ἀέρος διαδρομῆς λαμβανούσης χώραν μὲ ταχύτητα σταθερὰν δι' ἕκαστον αὐτῶν, οὗτος ἤθελε φθάσει μέχρι τοῦ ὠτὸς εἰς χρόνον κατὰ τὸ ἡμισυ μικρότερον ἢ ὁ ἕτερος. Πλήν, ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐσωτερικῆς διαδρομῆς, ἡ ταχύτης μεταβάλλεται κατὰ τινὰ νόμον μειώσεως ἐπὶ τοσοῦτον ταχύτερας, ἕφ' ὅσον ταχύτερα ἦτο καὶ ἡ ἀρχικὴ ταχύτης. Ὁ συντελεστὴς μειώσεως τῆς ταχύτητος εἶναι δηλαδὴ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀρχικὴν ταχύτητα. Οὕτω, μετὰ

1. Ἐνθ' ἄν., 47c. Πολιτ. Ζ' 530d. Πβ. La mus. dans l'œuvre de Pl., § 22, σημ. 6.

2. Πβ. P. Guillaume, Manuel de psychologie, 8η ἔκδ., Paris, P.U.F., 1953, σελ. 102.

πάροδον ὠρισμένου χρόνου, αἱ ἐσωτερικαὶ ταχύτητες τῶν δύο ἤχων καθίστανται ἴσαι, ἔκτοτε δ' οὗτοι μεταδίδονται ὁμοῦ κατὰ τὴν ὑπόλοιπον ἐσωτερικὴν διαδρομὴν, καὶ μὲ τὴν αὐτὴν ἀμφοτέρω ὁμοιομόρφως ἐπιβραδυνομένην ταχύτητα, ἐκμηδενιζομένην ἐν τέλει τῆς διαδρομῆς ἦτοι περὶ τὴν περιοχὴν τοῦ ἥπατος, ἐνῶ ἀντιθέτως, τὸ ὕψος τῶν ἤχων δὲν μεταβάλλεται κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἀέρος εἰς τὸ σῶμα, παραμένον αὐστηρῶς σταθερόν.

Αἱ ἀνωτέρω κινήσεις ἀποσβέννυνται, εἴτα δ' ἀποθνήσκουν, διότι εἶναι θνηταί, τῆς ἀρμονίας αὐτῶν οὔσης ἀπλῆς σκιάς τῆς θείας καὶ αἰωνίας τοιαύτης, πλὴν ἡ διέλευσις αὐτῶν ἀφήνει ὠρισμένα ἴχνη ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀντιλαμβάνονται τὰς ἀρμονίας, οἱ μὲν εἶναι ἀφρονες, αἰσθανόμενοι ἀπλῆν ἡδονήν, ἣν, ὡς ἐκ τῆς ἀγνοίας αὐτῶν, ἀδυνατοῦν νὰ ἐξηγήσουν, οἱ δέ, ἔμφρονες, αἰσθανόμενοι ἔλλογον εὐχαρίστησιν, ὡς θεώμενοι, μέσῳ τῶν φευγαλέων τούτων ἀρμονιῶν, τὴν θείαν ἀρμονίαν, μετέχοντες οὕτω τῆς γνώσεως τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ¹. Οὕτω ποιοτικὴ τις διάκρισις τῶν ἀκουστικῶν ἡδονῶν προστίθεται εἰς τὴν οὐσιαστικὴν διάκρισιν, εἰς ἣν προβαίνει ὁ Φίληβος μεταξὺ μεικτῶν καὶ ἀκράτων αἰσθητικῶν ἡδονῶν², συμφυῶν πρὸς τὴν καθαρότητα ὠρισμένων ἤχων.

Ἐν τῷ Συμποσίῳ, ὁ Ἐρουξίμαχος ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐκφορᾶς τοῦ Ἡρακλείτου, καθ' ὃν ἡ μονάς, ἀντιτιθεμένη πρὸς ἑαυτήν, συντίθεται, ὡς ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀρμονία τοῦ τόξου καὶ τῆς λύρας³, διαπιστοῖ δὲ τὸ ἄτοπον τῆς γνώμης ὅτι ὑφίσταται ἀρμονία μεταξὺ διαφερόντων, πρᾶγμα ἀδύνατον, ἂν μὴ δεχθῶμεν ὅτι ὄξυ καὶ βαρὺ, διαφέροντα ἀλλήλων κατ' ἀρχάς, ἐκ τῶν ὑστέρων παύουν ἔχοντα οὕτω πρὸς ἄλληλα, διὰ νὰ ὁμολογήσουν, ἕνεκα ἀρμονίας. Ἡ ἀρμονία εἶναι συμφωνία, ἀνέφικτος ἔφ' ὅσον τὰ ἀντίθετα εἶναι τοιαῦτα⁴. Αἱ ἀνωτέρω

1. Πβ. καὶ Τίμ., 46d ὡς καὶ Πολιτ., Δ', 430d. Ἡ τοιαύτη διάκρισις ὑφίσταται ἤδη ἐν τῷ Θεαιτήτῳ, ἐνθα, ἐπὶ γνωσιολογικοῦ ἐπιπέδου, εἰς τοὺς ἰδιώτας (154e), τοὺς ἀμνήτους (155e), τοὺς σκληροὺς (αὐτ.), τοὺς εὖ ἀμούσους (156a), τοὺς ἀντιτύπους (αὐτ.), ἀντιτίθενται οἱ σοφοὶ (154d), οἱ κομψότεροι... ὧν τὰ μυστήρια... (156a). Οἱ μὲν πρῶτοι, ἀρκοῦνται εἰς τὴν διαπίστωσιν τῶν φαινομένων, οἱ δεύτεροι ὁμως, ἀντιλαμβάνονται τὴν βαθυτέραν τῶν σημασίαν. Πβ. 171d καὶ 172a.

2. Φίληβ., 51d.

3. Πβ. Ἡρακλ., ἀπόσπ. 51 (Diels): τὸ ἐν... διαφερόμενον αὐτὸ αὐτῷ ξυμφέρεσθαι, ὡσπερ ἀρμονίαν τόξου τε καὶ λύρας. Πβ. Συμπ., 187a.

4. Ἐνθ' ἀν., 187b.

σκέψεις προεικονίζουν τὴν εἰς τὸ μεταφυσικὸν πρόβλημα τῆς μείξεως δοθησομένην μαθηματικὴν λύσιν ἐν τῷ Τιμαίῳ καὶ τῷ Φιλήβῳ. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀναγνωρίζει τὴν ἀπειρον διαφορὰν τῶν βαρέων καὶ ὀξέων, βραδέων καὶ ταχέων ἤχων, οἵτινες καθίστανται ἁρμονικοὶ διὰ τῆς διὰ τοῦ ἀριθμοῦ εἰσαγωγῆς τοῦ πεπερασμένου¹. Διαπιστοῦμεν οὕτω παρὰ Πλάτωνι μετάβασιν ἀπὸ τινος θεωρίας φυσικῆς εἰς θεωρίαν φυσιολογικὴν, ἐντεῦθεν δ' εἰς ψυχολογικὴν τοιαύτην ἔχουσαν καὶ μεταφυσικὰς προοπτικὰς.

Τὸ σημαντικώτερον δίδαγμα τῆς τοιαύτης πλατωνικῆς ψυχολογικῆς θεωρίας εἶναι ὅτι ἡ γενικὴ ἀρχὴ τῆς μουσικῆς κινήσεως ἐφαρμόζεται διὰ τὴν ἐρμηγείαν τοῦ φαινομένου τῆς ἀκοῆς, προεκτείνεται δὲ μέχρι τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς. Ἡ ἡδονή, ἣτις ὀφείλεται εἰς τὴν διάδοσιν τῆς κινήσεως τῶν ἤχων εἰς τὸ σῶμα καὶ δὴ εἰς τὰς διαφόρους σωματικὰς ἔδρας τῶν ἀντιστοιχῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, χαρακτηρίζει τὴν θέασιν τοῦ αἰωνίου ὠραίου ἐντὸς τῶν συγκεκριμένων ἡχητικῶν πραγματικοτήτων. Ἡ κίνησις αὕτη εἶναι διὰ τὸν Πλάτωνα, μία συγκίνησις². Ἡ θεωρία τοῦ Τιμαίου περὶ τοῦ μηχανισμοῦ, δι' οὗ ἡ μουσικὴ εἰσβάλλει εἰς τὴν ψυχὴν, ὡς καὶ ἡ ἐννοια τῆς συγκινήσεως ἐξεικονίζονται ἀργότερον παρ' Ἀριστείδη Κουῖντιλιανῶ, καθ' ὃν « τί δὴ θαυμαστόν, εἰ τοῖς κινουῦσι τὰ ὄργανα νευραῖς τε καὶ πνεύμασι, σῶμα ὅμοιον ἢ ψυχὴ φύσει λαβοῦσα, συγκινεῖται κινουμένοις, καὶ πνεύματός τε ἐμμελῶς καὶ εὐρύθμως ἡχοῦντος τῷ παρ' αὐτῇ πνεύματι συμπάσχει καὶ πληττομένης νευρᾶς ἑναρμονίως νευραῖς ταῖς ἰδίαις συνηχεῖ τε καὶ συνεντείνεται, ὅπου γε καὶ τῇ κιθάρα τὸ τοιόνδε συμβαῖνον θεωρεῖται ; »³. Ἦδη ὅμως παρὰ Πλάτωνι, ὡς εἶδομεν, ἡ ἀρχὴ τῆς μουσικῆς κινήσεως ἀναφέρεται εἰς τε τὴν ἐξωτερικὴν κίνησιν τῶν ἤχων καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοιαύτην τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς.

Ὁ Τίμαιος ἐπιμένει ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἁρμονίας τὴν ὁποῖαν ὅμως μεταθέτει εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος, μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ τέλος μεταξὺ τῶν μερῶν τῆς τελευταίας ταύτης. Ἐνῶ ἡ ψυχολογία τῆς Πολιτείας εἶναι καθαρῶς « θεωρητικὴ », ἡ τοῦ Τιμαίου εἶναι τρόπον τινὰ πειραμα-

1. Φιλήβ., 25d-e. Πβ. N. I. Boussoulas, L'Être et la composition des mixtes dans le « Philèbe » de Platon, Paris, P.U.F., 1952, σελ. 116, σημ. 2.

2. Πβ. La mus. dans l'œuvre de Pl., § 175, σημ. 12.

3. Ἀριστ. Κουῖντ., XVIII, σελ. 107 (ἐκδ. Meibom). Πβ. κατωτ., σελ. 208 καὶ τὴν σημ. 1.

τική, και δὴ ἐν ταύτῳ φυσιολογική και παθολογική. Ὡς τοιαύτη προεκτείνεται ἐν τοῖς Νόμοις, ἔκτοτε δὲ ἡ μουσική κίνησις θεωρεῖται ὡς ἀρχὴ θεραπευτική. Ὑφιστάμενος σημαντικὴν ἐπίδρασιν τῶν θεωριῶν τῆς ἱπποκρατείου ἰατρικῆς, ὁ Πλάτων ἐπιμένει ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς διατηρήσεως, και δὴ και τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν σχέσεων ἰσορροπίας και ἀρμονίας μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἀνθρωπίνης ὄντοτης. Ἐφεξῆς δηλαδὴ τονίζεται ἡ ἰατρικὴ ἀποψις τῆς διατηρήσεως τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ ψυχῆς και σώματος. Ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ συνιστᾶται ἐν τῷ Τιμαίῳ ὅπως οὐδέποτε κινῆται ἡ ψυχὴ ἀνευ τοῦ σώματος, οὔτε τὸ σῶμα ἀνευ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως, ἀλληλοσυμπληρουμένων τῶν δύο τούτων ἐνεργειῶν, διατηρῶνται ἢ τε ἰσορροπία και ἡ ὑγεία¹.

Ψυχὴ ἐντὸς σώματος ἀδυνάτου ἐκδηλοῖ τὴν ζωτικότητα αὐτῆς προκαλοῦσα πυρετὸν και ἄλλας ἀνωμαλίας². Ἐπίσης σῶμα ἰσχυρότερον και πλεόν καλλιεργημένον ἢ ἡ ψυχὴ, ταράσσει αὐτήν, ἡ δὲ σημαντικώτερα ταραχὴ εἶναι ἡ ἀγνοία³. Οἱ συντελεσταὶ τῶν ὑπὸ τῆς ὑπερτροφίας τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος προκαλουμένων ταραχῶν εἶναι κινήσεις ἐναντίαι πρὸς ἀλλήλας, ἐξ ὧν ὑπερισχύουν αἱ ἰσχυρότεραι⁴. Τὸ πρόβλημα τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ ψυχῆς και σώματος ὡς και μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν ἑκατέρου, μετατίθεται οὔτω ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς δυναμικῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν κινήσεων τούτων. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ὑπερτροφίας τοῦ σώματος, αἱ μουσικαὶ κινήσεις εἶναι ἀπαραίτητοι⁵, ἐνῶ εἰς τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν θέλει γίνεαι χρῆσις ἰδιαιτέρως μεθόδων σωματικῆς κινήσεως. Ἐσωτερικαὶ κινήσεις ἐπεμβαίνουν, ἵνα, διὰ τῆς κανονικότητος αὐτῶν, ἀντισταθμίσουν τὴν ὀλεθρίαν δρᾶσιν ἐνίων ἐξωτερικῆς προελεύσεως κινήσεων. Πρόκειται περὶ παροχῆς ἀνοσίας εἰς τὸ σῶμα και τὴν ψυχὴν κατὰ τῆς δράσεως ἐκείνων, διὰ τινος παιδευτικῆς μεθόδου οὐδέποτε ἐπιτρεπούσης εἰς τὸ σῶμα λ.χ. νὰ παραμείνη ἐν ἀναπαύσει, χάρις εἰς ταραχὴν σταθερῶς εἰς αὐτὸ παρεχομένην⁶.

1. Τίμ. 88b-c. Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις ἐπεκράτησε μέχρι τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ και ἐντεῦθεν. Πβ. F. Carrère, *Le théâtre de Shakespeare reflet du monde platonicien*, ἐν περιοδ. *Les langues modernes*, Paris, 1951, σσ. 368 - 377.

2. Ἐνθ' ἀν., 87e - 88a.

3. Ἐνθ' ἀν., 88b.

4. Ἐνθ' ἀν., 88b.

5. Ἐνθ' ἀν., 89a.

6. Ἐνθ' ἀν., 88d.

Ἡ τοιαύτη διὰ τῆς ρυθμικῆς ἀσκήσεως μέθοδος ἐθισμού ὑπὸ δύο μόνους ὅρους εἶναι ἐφαρμόσιμος : πράγματι, ἐν πρώτοις μὲν ἀπαιτεῖται ὅπως ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ ἡ συνείδησις τῆς κακῆς τοῦ σώματος καταστάσεως ὡς καὶ ἡ συνείδησις τῆς ἀνάγκης παροχῆς εἰς αὐτὸ βαθμιαίας ἀνοσίας, εἶναι τέλειαι, ὅπερ συνεπάγεται ὅτι τὰ παιδιά, ἅτινα δὲν ἔφθασαν εἰσέτι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν αὐτογνωσίας καὶ οἱ « δαιμονιζόμενοι », ὅσοι ἔχουν ἀπολέσει αὐτήν, δὲν δύναται ἀφ' ἑαυτῶν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν μέθοδον. Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, ἀπαιτεῖται ὅπως ἡ ψυχὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναγκάσῃ τὸ σῶμα νὰ χωρήσῃ εἰς ἀσκήσιν ἐνίοτε δυσάρεστον, πλὴν ὠφέλιμον καθότι σωτήριον¹. Ἐὰν οἱ ὅροι οὗτοι δὲν πληρῶνται, ἤτοι ἐὰν αἱ ἀπαιτούμεναι κινήσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προέλθουν ἐξ αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ὡς νοσοῦσης, καταφεύγομεν, κατὰ τὰς περιπτώσεις, εἴτε εἰς τὴν μέθοδον τῆς προληπτικῆς ἀνοσίας εἴτε εἰς τὴν τῆς καθαρτηρίου ἰάσεως, ἀμφοτέρων δυναμένων νὰ προσδράμουν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἐξωτερικῶν διορθωτικῶν κινήσεων² ἐπιδρωσῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς. Ἐνταῦθα πάλιν παρατηροῦμεν διάκρισιν δύο εἰδῶν κινήσεων, ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν. Ἄλλ' ἐνῶ αἱ ἐξωτερικαὶ κινήσεις κατευθύνονται ἐξωθεν πρὸς τὴν ψυχὴν, αἱ ὡς ἐσωτερικαὶ τοιαῦται θεωρούμεναι κατευθύνονται ἐκ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν σωματικὴν περιφέρειαν.

Ἡ μουσικὴ κίνησις δὲν ἀντιτίθεται τόσον πρὸς τὴν ἀκίνησιαν, ὅσον πρὸς τὴν ἄτακτον κίνησιν, βασιλεύουσαν πανταχοῦ ὅπου ἡ ἁρμονία δὲν ἔχει εἰσέτι σταθεροποιηθῆ, καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς ἀψύχοις, τοῦθ' ὅπερ ρητῶς ἐκφράζεται διὰ τῆς περιγραφῆς τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου ἐν τῷ Τιμαίῳ. Ἡ γένεσις αὕτη δὲν λαμβάνει χώραν κατόπιν καταπτώσεως τοῦ Νοητοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως, ὁ Δημιουργὸς παραμένει ὑπερβατικὸς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὕλην. Ἐὰν ἐπεμβαίνει τοῦτο συμβαίνει ἀπλῶς, ὅπως προκειμένου καὶ περὶ τοῦ ἀναξαγορείου Νοῦ³, ἵνα δηλαδὴ ἐπιβάλλῃ τὴν τάξιν : « πᾶν ὅσον ἦν ὄρατὸν παραλαβὼν οὐχ ἡσυχίαν ἄγον ἀλλὰ κινούμενον πλημμελῶς καὶ ἀτάκτως, εἰς τάξιν αὐτὸ ἤγαγεν ἐκ τῆς ἀταξίας, ἠγησάμενος ἐκεῖνο τούτου πάντως ἄμει-

1. Πβ. περὶ τοῦ ὅλου ζητήματος A. Rivaud, Notice εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Τιμαίου, Paris, Les Belles Lettres, 1949, σσ. 116 - 117.

2. Πβ. La mus. dans l'œuvre de Pl., § 70 καὶ σημ. 1. Τίμ., 88e.

3. Πβ. τὴν ἡμετέραν μελέτην La critique d'Anaxagore chez Moreri et Bayle, ἐν Annales de la Faculté des Lettres et Sc. Humaines d'Aix, τόμ. XXXIV, 1961.

νον»¹. Οὕτω, ἐκ τοῦ γίνεσθαι, ἡ ὕλη μεταβαίνει, μέσῳ τῆς ἁρμονίας τῆς μουσικῆς κινήσεως, ἐπὶ τὸ εἶναι, καθισταμένη ψυχὴ τοῦ κόσμου.

Τοῦτ' αὐτὸ διαπιστοῦμεν καὶ περὶ τῶν ἐμψύχων ὄντων, ὡς πιστοποιεῖ χωρίον τι τοῦ Β' βιβλίου τῶν Νόμων, τοῦ ὁποίου ἡ ὁμοιότης πρὸς τὸ μόλις μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Τιμαίου εἶναι πλέον ἢ καταπληκτικὴ καὶ ἐνδεικτικὴ τῶν τάσεων καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ φιλοσόφου: Τὸ χωρίον εἶναι τὸ ἑξῆς: «Φησὶν δὲ τὸ νέον ἅπαν ὡς ἔπος εἶπειν τοῖς τε σώμασι καὶ ταῖς φωναῖς ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δύνασθαι, κινεῖσθαι δὲ αἰεὶ ζητεῖν καὶ φθέγγεσθαι, τὰ μὲν ἀλλόμενα καὶ σκιρτῶντα, οἷον ὄρχούμενα μεθ' ἡδονῆς καὶ προσπαίζοντα, τὰ δὲ φθειγγόμενα πάσας φωνάς. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ζῶα οὐκ ἔχειν αἴσθησιν τῶν ἐν ταῖς κινήσειν τάξεων οὐδὲ ἀταξιῶν, οἷς δὴ ῥυθμὸς ὄνομα καὶ ἁρμονία· ἡμῖν δὲ οὕς εἵπομεν τοὺς θεοὺς συγχορευτὰς δεδόσθαι τούτους εἶναι καὶ τοὺς δεδωκότας τὴν ἔνρυθμόν τε καὶ ἑναρμόνιον αἴσθησιν μεθ' ἡδονῆς, ἥδη κινεῖν τε ἡμᾶς καὶ χορηγεῖν ἡμῶν τούτους, ᾧδαῖς τε καὶ ὄρχήσεσιν ἀλλήλοις συνείροντας»².

Ἡ ἀναλογία τῶν δύο χωρίων εἶναι πλέον ἢ καταφανής. Ἡ μουσικὴ, θεῖον δῶρον, ἐπιτελεῖ οὕτω παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ αὐτὸ πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ κοσμικοῦ Δημιουργοῦ ἔργον, τοῦθ' ὅπερ ἐξηγεῖ ἄριστα τὴν παρουσίαν τῆς λεγομένης «μουσικῆς στιγμῆς»³ ἐν τῇ κοσμογονίᾳ τοῦ Τιμαίου. Παρατηρητέον ἐν παρόδῳ ὅτι ἡ σημασία τῆς ἀναλογίας τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν θεμάτων τῆς πλατωνικῆς διανοήσεως ἐλάχιστα μέχρι τοῦδε ὑπεγραμμίσθη. Διὰ τὸν Πλάτωνα, ἐπιστήμη καὶ καλλιτεχνικὴ φαντασία συντρέχουν εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ Σύμπαντος, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ θέλει φέρει ἐν σπέρματι ἅπαν τὸ περιεχόμενον. Ἡ κοσμικὴ αὕτη ψυχὴ ἀντικατοπτρίζεται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις, ἔκτοτε, καθίσταται τὸ πλαίσιον τῶν ἐπὶ μέρους μεταβολῶν, τὰς ὁποίας δύναται νὰ ὑποστῇ ἡ ἰδίᾳ αὐτῆς φύσις. Καὶ αὕτη ἐπίσης ἐκδηλοῦται ἐν ἀρχῇ διὰ κινήσεων ἀτάκτων προεκτεινομένων μέχρι τῆς σωματικῆς ὄψεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Πλήν, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς μουσικῆς, ἥτοι τῆς ὀργανωμένης κινήσεως, εἶναι δυνατόν τάξις καὶ ἁρμονία ν' ἀποκατασταθῶν ἐν αὐτῇ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὄντι ἐν τῷ

1. Τίμ., 30a. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχει ἡ θεία ἐπὶ τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου ἐπέμβασις τοῦ Δημιουργοῦ ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Πολιτικοῦ, 269c κ.ἑξ.

2. Νόμ., 653d - 654a.

3. A. Ahlvers, Zahl und Klang bei Platon. Interpretationsversuche zur Hochzeitzahl im « Staat » und zu den Tonleiter und den regulären Polyedern im « Timaios », Bern, Haupt, 1952, σελ. 28.

συνόλω αὐτοῦ. Ἡ μετάβασις δὲν γίνεται πλέον ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ γίγνεσθαι ἐπὶ τὸ εἶναι¹, ἀλλ', ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν σοφίαν ἢ καί, ἐπὶ ἐπιπέδου διαφόρου πως, ἀπὸ καταστάσεως νοσηρᾶς ἐπὶ τινα κατάστασιν ὑγείας, συνεπαγομένην μετάβασιν ἀπὸ ἀσταθείας εἰς ἰσορροπίαν, μετάβασιν εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων, ὡς εἶδομεν, ρητῶς ἀναφέρεται.

Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν διαφόρων καταστάσεων ἰσορροπίας ἢ ἀνισορροπίας μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος ἀποτελεῖ νύξιν σχετικὴν πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Ἐμπεδοκλέους²: « οὐκ ἐχθρὸν παρ' ἐχθρὸν τιθέμενον εἶσει πολέμους ἐντίκτειν τῷ σώματι καὶ νόσους, ἀλλὰ φίλον παρὰ φίλον τεθὲν ὑγίειαν ἀπεργαζόμενον παρέξει »³. Ἡ μελέτη τῶν τοιούτων καταστάσεων καὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν δέον νὰ ἀρχηται ἀπὸ τῆς φυσιολογικῆς παρατηρήσεως. Ἀκριβῶς δ' ἡ κανονικὴ καὶ ρυθμικὴ αἰώρησις τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον διασχίζει τρικυμιώδη θάλασσαν εἶναι ὁ τύπος τῆς τελειότερας ἀκουσίας κινήσεως, καθαρτηρίου τῶν παροδικῶν νόσων τὰς ὁποίας αὐτὴ αὕτη προκαλεῖ⁴, χάρις εἰς τὸν κανονικὸν αὐτῆς χαρακτηῖρα. Εἰς ἀναλόγους κινήσεις θέλει προσδράμει ὁ φιλόσοφος ὅταν χρειασθῆ νὰ μεταβῆ ἀπὸ τῆς θεραπευτικῆς τοῦ σώματος ἐπὶ τὴν τῆς ψυχῆς. Σημαντικόν τι χωρίον τῶν Νόμων καθορίζει ὅτι ἡ νοσοῦσα ψυχὴ δοκιμάζει ποῖόν τινα φόβον ἐκδηλούμενον διὰ κτύπων τῆς καρδίας καὶ ἀρρυθμῶν κινήσεων τοῦ σώματος⁵.

Ἐνταῦθα πάλιν ἡ φυσιολογικὴ παρατήρησις παρέχει εἰς τὸν Πλάτωνα ἀριθμὸν τινα στοιχείων συστατικῶν τῆς θεωρίας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν σχέσεων τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα. Εὐρὸν τμήμα τῶν θεωρήσεως τούτων ὀφείλεται εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ νεογέννητα βρέφη. Οὕτω ἐπισημαίνεται τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐπὶ πλέον τῆς τροφῆς, πρέπει νὰ παρέχεται εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τῶν νεογεννήτων, νυχθη-

1. Τοιαύτη εἶναι ἐν γένει ἡ μεταφυσικὴ σημασία τῆς κινήσεως παρὰ Πλάτωνι ὡς ἐνδιαμέσου μεταξὺ ὄντος καὶ γίγνεσθαι πνεύματος καὶ ὕλης. Πβ. J. Regner, *Platos Musiktheorie. Eine Studie zur griechischen Musikgeschichte*, Halle, 1924, κεφ. II. Πβ. J. B. Skemp, *The Theory of Motion in Plato's Later Dialogues*, Cambridge, Univ. Pr., 1942 (σουλ. *Cambr. Class. Stud.*, VII).

2. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐμπεδοκλείου διανοήσεως εἶναι ἐμφανὴς πολλαχοῦ ἐν τῷ Τιμαίῳ. Πβ. *La mus. dans l'œuvre de Pl.*, § 18.

3. Τιμ., 88e.

4. Ἐνθ' ἀν., 89a. Πβ. Νόμ., Ζ', 790c-d.

5. Νόμ., Ζ', 790c καὶ 791a. Πβ. Συμπόσιον, 215e.

μερόν, είδος τι κινητικῆς ταραχῆς, ὡς εἰάν ἐπλεον συνεχῶς ἐπὶ θαλάσσης κυματώδους, ἤτοι είδος τι αἰωρήσεως¹. Καὶ πάλιν ἐνταῦθα εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ν' ἀναγνωρίσωμεν τὴν ἐκπληκτικὴν ὁμοιότητα καὶ ἀναλογίαν τῶν ἐν τοῖς Νόμοις ἐκτιθεμένων ἰδεῶν πρὸς τὰς ἐν τῷ Τιμαίῳ ἐκτιθεμένας τοιαύτας².

Πράγματι, αἱ μητέρες, ἐπιθυμοῦσαι νὰ ἀποκοιμίζουσι τὰ βρέφη αὐτῶν, ὅσα δυσκόλως ἀποκοιμῶνται, χωροῦν βάσει ἀρχῆς, ἣτις ἐκ πρώτης ὄψεως, δὲν φαίνεται βασιζομένη εἰμὴ ἐπὶ παλαιᾶς τινος ἐμπειρίας. Ἐὰν δηλαδὴ τὰ βρέφη ταρασσονται καὶ κλαίουσι, αἱ μητέρες παρέχουσι αὐτοῖς οὐχὶ ἤσυχίαν, ἀλλὰ κίνησιν ἐπιφέρουσαν, μετὰ τὴν ταραχὴν, τὴν ἤσυχίαν. Λαμβάνει δηλονότι χώραν είδος συγκρούσεως κινήσεων, ἐνθα αἱ κινήσεις τοῦ τύπου τῆς ρυθμικῆς αἰωρήσεως ἐπιβάλλονται χάρις εἰς τὴν ρυθμικότητα αὐτῶν. « Δειμαίνειν ἐστίν που ταῦτ' ἀμφοτέρω τὰ πάθη, καὶ ἔστι δείματα δι' ἕξιν φαύλην τῆς ψυχῆς τινα. Ὄταν οὖν ἔξωθεν τις προσφέρῃ τοῖς τοιούτοις πάθει σεισμόν, ἢ τῶν ἔξωθεν κρατεῖ κινήσις προσφερομένη τὴν ἐντὸς φοβερὰν οὔσαν καὶ μανικὴν κίνησιν, κρατήσασα δὲ γαλήνην ἤσυχίαν τε ἐν τῇ ψυχῇ φαίνεσθαι ἀπεργασαμένη τῆς περὶ τὰ τῆς καρδίας χαλεπῆς γενομένης ἐκάστων πηδήσεως, παντάπασιν ἀγαπητόν τι, τοὺς μὲν ὕπνου λαγχάνειν ποιεῖ... »³. Γενικῶς τὰς κινήσεις τῶν βραχιόνων συνοδεύει ἄσμα βαυκαλιστικὸν τῶν μητέρων. Εἶδομεν ὅτι καὶ οἱ ἤχοι ἀσκοῦν εὐνοϊκὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπίδρασιν μέσῳ τοῦ σώματος. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐξωτερικῆς προελεύσεως κινήσις « κατηργάσατο ἀντὶ μανικῶν ἡμῖν διαθέσεων ἕξεις ἔμφρονας ἔχειν »⁴. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ἡ μουσικὴ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ ρυθμικὴ κίνησις τῆς ὁποίας ἐντελεστέρα μορφή εἶναι ἡ ὄρχησις, ἐπιδροῦν ἐπὶ τῶν βρεφῶν δίκην ἐπωδῶν, ὡς ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Ἀθηναῖος τῶν Νόμων, καθ' ὃν ἀκριβῶς αἱ μητέρες ἐπάδουσι βαυκαλίζουσαι τὰ βρέφη αὐτῶν ὡς εἰάν ἐπρόκειτο περὶ ἰάσεως « τῶν ἐκφρόνων βακχειῶν... τῇ τῆς κινήσεως ἄμα χορεία καὶ μούση χρώμεναι »⁵.

Τὰ αὐτὰ λοιπὸν ἰσχύουσι καὶ περὶ τῶν βρεφῶν καὶ περὶ τῶν κορυβαντιῶντων, τῶν ὁποίων κοινὸν γνώρισμα εἶναι ἀσταθῆς ψυχικὴ κατά-

1. Ἐνθ' ἀν., 790c.

2. Τιμ., 89a. Πβ. ἀνωτ., σελ. 8 καὶ σημ. 6.

3. Νόμ., Ζ', 791a.

4. Ἐνθ' ἀν., 791a-b.

5. Ἐνθ' ἀν., 790e. Πβ. P. Boyancé, *Le culte des Muses chez les philosophes grecs*, Paris, Boccard, 1937, σσ. 9 καὶ 34-42. Πβ. Πολιτεία, Β' 358b· Εὐθύδ., 290a· Συμπ., 215c-e· Νόμοι, Β', 659e, 664b, 665e, 666c, 670e.

στασις, ἀδιαφόρως τῶν προκαλούντων αὐτὴν ἐπὶ μέρους αἰτίων. Αἱ κορυβαντικαὶ καταστάσεις χρήζουσιν ἰάσεως διὰ μεθόδων ἀποσκοπουσῶν εἰς ἐξάλειψιν τοῦ φόβου, ὅστις ἐκδηλοῦται διὰ βιαίων κινήσεων πρῶτον μὲν τῆς καρδίας, ἐν συνεχείᾳ δέ, τοῦ σώματος, ἀποληγουσῶν εἰς πραγματικὴν φρενίτιδα. Ὁ Πλάτων ἐπιμένει ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐπειδὴ ἡ φρενίτις αὕτη ἐθεωρεῖτο κατάστασις νοσηρά, εἰδικευμένοι εἰς τὴν ἴασιν αὐτῆς γυναῖκες ἐπετύγχανον νὰ ἐμπεδώσουν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἀσθενῶν διασαλευθεῖσαν τάξιν, δι' ἐπιδῶν συνισταμένων ἐν ταυτῷ εἰς ἄσματα καὶ χορούς¹. Ἡ μέθοδος αὕτη ἦτο ἤδη δεδοκιμασμένη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος. Πράγματι, εἶναι γνωστὸν ὁποῖαν σημασίαν ἀνεγνώριζον οἱ πυθαγόρειοι εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς, ὡς παιδευτικῆς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος², ἀλλὰ καὶ ὡς ἰαματικῆς μεθόδου³. Εἶναι γνωστὸς ἐπίσης ὁ θροῦλος, καθ' ὃν ὁ μάντις Μελάμπους κατηύναξε τὴν ὀργιαστικὴν μανίαν, ὑπερδιεγείρων αὐτὴν δι' ἀγρίων χορῶν, ἵνα καλύτερον δαμάσῃ ταύτην ἐν συνεχείᾳ⁴. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐνθυμίζει ἀναλόγους τεχνικὰς ἐν χρήσει νῦν παρά τισι κοινωνίαις τῆς Ἀφρικῆς, καὶ αἵτινες τείνουσιν νὰ ὑποκαταστήσουν κατάστασιν δαιμονισμοῦ λανθάνουσαν καὶ συγκεχυμένην διὰ καταστάσεως ὁμοίας, πλὴν ἐκδήλου καὶ ἐνσυνειδήτου⁵.

Ἐν τῷ Συμποσίῳ⁶, τῷ Κρίτωνι⁷, τῷ Ἰωνι⁸, ὁ Πλάτων μνημονεύει ἤδη τῶν ἐν ταῖς κορυβαντικαῖς ἱεροτελεστίαις χρησιμοποιουμένων

1. Ἐνθ' ἀν., 791e. Πβ. A. Diès, Ἐκδ. τῶν Νόμων, Paris, Les Belles Lettres, 1956 (τόμ. XII τῶν Ἀπάντων τοῦ Πλάτωνος), σελ. 15, σημ. 1.

2. Πβ. F. L a s s e r r e, Plutarque: « De la musique ». Texte, traduction, commentaire, précédés d'une étude sur « L'éducation musicale dans la Grèce antique », Olten et Lausanne, Urs Graf, 1954, σελ. 47.

3. P. B o y a n c é, Le culte des Muses chez les philosophes grecs, σελ. 210. Πβ. τὴν ἡμετέραν μελέτην Sur quelques fragments du « Symposium » aristotelicien, ἐν Annales de la Fac. des Lettres et sc. hum. d'Aix, τόμ. XXXIII, 1960, σελ. 139 - 147 καὶ δὴ σελ. 145 καὶ σημ. 36.

4. Πβ. P. - M. S c h u h l, Les premières étapes de la philosophie biologique, ἐν Revue d'Histoire des Sciences, τόμ. IV, σελ. 197 - 221 καὶ δὴ 209.

5. H. J e a n m a i r e, Le traitement de la Mania dans les « Mystères » de Dionysos et des Corybantes, ἐν Journal de Psychol., 1949, σελ. 64 - 82. Τοῦ αὐτοῦ, Le Satyre et la Ménade. Remarques sur quelques textes relatifs aux danses « orgiaques », ἐν Mélanges d'Archéologie et d'Histoire offerts à Ch. Picard, Paris, P.U.F., 1949, σελ. 468.

6. 215e.

7. 54d.

8. 536c.

τοιούτων μεθόδων. Ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ τῆς ὁμοιοπαθητικῆς θεραπείας τῆς ψυχῆς ἐγγράφεται, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ ἡ ἀριστοτελικὴ κάθαρσις. Παρὰ ταῦτα, ὁ Πλάτων φαίνεται προτιμῶν τὴν δι' ἀλλοπαθείας θεραπείαν τῶν τοιούτων καταστάσεων, θεραπείαν ἣτις ἀνάγεται εἰς τὸν πυθαγόρειον μουσικὸν καὶ φιλόσοφον Δάμωνα¹, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος ἐπίδρασις δὲν ὑπεγραμμίσθη ἀρκούντως μέχρι σήμερον.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγομεν ὅτι, διὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ μουσικὴ ἀσκεῖ πραϋντικὴν δρᾶσιν. Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀγνοήσωμεν τὴν σημασίαν τῶν τοιούτων ἀπόψεων, ἐφ' ὧν θεμελιούται ἡ ὅλη περὶ τῆς διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ὀρχήσεως παιδείας πλατωνικὴ θεωρία. Ἀποκαθαιρομένη διὰ τῆς μουσικῆς παιδεύσεως, ἡ ψυχὴ ἐκδηλοῦται ἐφεξῆς διὰ κανονικῶν κινήσεων. Δυνάμεθα οὕτω νὰ συλλάβωμεν σχῆμα τι ἀνακλωμένων κινήσεων: τὸ ἐξωτερικὸν περιβάλλον πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνονται αἱ κινήσεις τῆς πεπαιδευμένης καὶ ὑγιoῦς ψυχῆς, συμβολιζόμενον ὑπὸ τῆς Πολιτείας, ἐνθαρρύνεται ὅπως συνεχίσῃ τὴν προσπάθειαν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνοσίαν τῶν σωμάτων καὶ τὴν κάθαρσιν τῶν ψυχῶν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὀργανοῦται συστηματικὸν τι κύκλωμα μουσικῶν κινήσεων κανονικῶν, ἐκφραζουσῶν τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀρρυθμίας εἰς τὸν ρυθμὸν, τῆς ἀταξίας εἰς τὸν νόμον, τῆς ἐλλείψεως εἰς τὴν ἰσορροπίαν.

Καθίσταται συνεπῶς φανερόν, ὅτι, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς μελέτης τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος εἰς τοὺς τελευταίους διαλόγους τοῦ Πλάτωνος καὶ δὴ εἰς τὸν Φίληβον, τοὺς Νόμους, προπάντων δέ, τὸν Τίμαιον, ἡ ἀρχὴ τῆς μουσικῆς κινήσεως κατέχει, ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς, θέσιν σημαντικὴν καὶ διαδραματίζει ρόλον κεφαλαιώδη ἐν τῇ καταλύσει τῶν διαφόρων ἀντινομιῶν, αἵτινες ὑφίστανται μεταξὺ τοῦ ὑλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ φυσιολογικοῦ, τοῦ ἱατρικοῦ καὶ τοῦ παιδευτικοῦ, τοῦ ἀτομικοῦ καὶ τοῦ συλλογικοῦ. Ἀποτελεῖ αὐτόχρομα μεσότητα ἐξασφαλίζουσαν τὴν συνέχειαν μεταξὺ τῆς οὐσίας καὶ τῶν κυρίων αἰσθητῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρωπίνου.

Ε. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

1. Πβ. Diels, Vors., 6η ἐκδ. I, σελ. 381 κ.ἐξ., Δάμων, ἀποσπ. Α 6 καὶ 8. Πβ. καὶ Lasserre, ἐνθ' ἀν., σελ. 74 κ.ἐξ. ἀποσπ. 11, 18 καὶ 20. Πβ. ἀνωτ., σελ. 201 καὶ σημ. 3. Πβ. B. L. Van der Waerden, Die Harmonielehre der Pythagoreer, ἐν περιοδ. Hermes, τ. 78, 1943, σελ. 163 - 199.